

דף לח

- נב. א. מי שהשהה קדרה מערב שבת על גבי כירה באופן האסור — האם התבשיל מותר באכילה אם לאו?
ב. מהם התנאים הנצרכים להתר החזרת קדרה על גבי כירה?
ג. מה בין תנור לכירה ולכופח?

א. המשהה קדרה במזיד על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה, באופנים האסורים, ובשלה בשבת; אם היה התבשיל מבושל כל צרכו — רבי מאיר מתיר בדיעבד, ורבי יהודה אוסר בתבשיל שמצטמק ויפה לו, אבל מצטמק ורע לו, כגון חמין — יאכל, ואעפ"י שעשה איסור.
המשהה בשוגג, ששכח את הקדרה — בתחילה היה המאכל מותר [כדין המבשל בשבת בשוגג, ופרטיו מבוארים במקום אחר], משרבו המשהים במזיד ואומרים שכחים אנו — חזרו וקנסו על השוכח. (כן מסרו בשם רב, וכתב נחמן בר יצחק, והקשו על רבה ורב יוסף שפרשו דברי רבי חייא בר אבא להתיר אפילו במזיד).

א. יש מפרשים שאם שהה בשוגג תבשיל שנתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו — הדבר נשאר בספק בגמרא אם אסרוהו באכילה, ויש להקל בספק זה שהוא ספק דרבנן. ר"ף ורמב"ם. וכן פסק השו"ע.

והראב"ד סובר שאף באופן זה אסור. ופרש ספק הגמרא בשוגג שסבר שמותר הדבר, וזה קל יותר מן השוכח, וספק זה לא נפשט בגמרא.
ב. להלכה, עבר ושהה מאכל שלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי בכניסת היום, (אפשר דהיינו צאת הכוכבים), בין במזיד בין בשוגג — אסור באכילה כל השבת. וגם למוצאי שבת אסור בכדי שיעשה (הגהות אשר"י. וברמב"ם משמע שבשוגג מותר למוצ"ש מיד. עפ"י פמ"ג). ואף לאחרים אסור בשבת. כן הכריע המשנ"ב רנ"ג סקל"א. וע"ש בשעה"צ. והרא"מ הורביץ כתב להוכיח מדברי הגמרא להתיר.

ואם היה מבושל כמאכל בן דרוסאי, ולענין זה יש להקל בשליש בישול — מותר (עפ"י משנ"ב רנ"ג סקמ"ג).

ג. מי שהחזיר בשבת בשוגג קדרה המבושלת כל צרכה, על כירה שאינה גרופה וקטומה — לדינא כתב הרמ"א שאם מצטמק ורע לו מותר. ומשמע מדבריו אפילו החזיר במזיד, ואף אין צריך להמתין עד שיצטנן.

ואם מצטמק ויפה לו — אסור, ומשמע אפילו בשוגג, ואפילו החזירו חם. ואפשר דוקא כשניכר השבת, אבל אם הצטמק כל צרכו וכבר אין דעת בני אדם על צימוקו, ולא החזירו אלא כדי שלא יצטנן — מותר אפילו החזירו מזיד, וכל שכן בשוגג (עפ"י חזו"א לו, כד כו).
ואם החזיר דבר שהצטנן, אפילו הוא מצטמק ורע לו — אסור. והפרי"מגדים מתיר לאכלו לאחר שהצטנן, שאז לא נהנה מחומו (והובא בבאה"ל רנ"ג, ד"ה להחם). והחזון-איש (לו, כז) כתב לאסור לאכלו בשבת אפילו אם הצטנן. אך לבסוף העלה שיש מקום להקל בשוגג.

ב. לדברי המתיר להחזיר (בית הלל), מחזירים אפילו בשבת, בין בליל שבת בין ביום (רב ששת; רבי אשעיא. וגם אם הוליכו הקדרה / המיחם למקום אחר, כגון המעשה בר' חייא הגדול, שהעלו הקומקום לדיוטא העליונה והחזירוהו למקומו).

נחלקו רבי תדאי ורבי יוחנן האם התירו להחזיר רק בעוד הקדרה בידו, או גם אם הניחה על גבי קרקע מותר. (וכן נחלקו בדבר רב דימי ורב שמואל בר יהודה בשם רבי אלעזר).

ונחלקו שתי לשונות בגמרא בדברי חזקיה בשם אביי, האם חילוק זה בין עוֹדֵן בידו להניח על גבי קרקע, אמור רק כשבדעתו להחזיר אבל אין דעתו להחזיר אסור בכל אופן, או להפך, החילוק אמור בשאין דעתו להחזיר, אבל דעתו להחזיר מותר גם אם הניח על גבי קרקע.

א. נחלקו הראשונים האם הלכה כלשון ראשונה לחומרא, אם לאו.

ואפשר שיש לצדד להקל, ובפרט כאשר בדעתו להחזיר והניח על גבי ספסל וכדומה, וכן יש להקל בעוֹדֵן בידו ואין דעתו להחזיר (עפ"י משנ"ב רג סקנ"ו ובארר הלכה; אגרות משה או"ח ח"ב סט).

ולדעת הרמב"ם והשלחן-ערוך (כפי שבארו הפוסקים), כל שלא הניחו על גבי קרקע, יכול להחזיר גם אם לא היה בדעתו להחזיר, ואפילו הניח על גבי מטה וכסא. וכן פסק הגרע"י שליט"א, וכן פסק בשו"ת אור לציון (ח"ב יז,ה). וכתב שם שהנחה על גבי השיש שבמטבח דינה כהנחה על גבי קרקע.

ב. יש אומרים שהתנאים הללו נאמרו רק כשהורדה הקדירה מבעוד יום, אבל אם ניטלה בשבת — מותר להחזיר אפילו הניח על גבי קרקע (ר"ן ורמב"ן עפ"י הירושלמי). וכן כשמחזיר בערב שבת — מותר בכל אופן (רא"ש).

ג. קדרה שנצטננה אסור להחזירה על האש בכל אופן, ואם היא עדיין חמה, הגם שאין היד סולדת בו — מותר (עפ"י אג"מ או"ח ח"ד עד. וע' דברי חכמים 364).

ד. תבשיל שלא נתבשל כל צרכו — אין להחזירו על גבי האש. פוסקים.

תבשיל שיש בו עצמות עוף הראויות למאכל לאחר בישול ממושך — לדעת הגרשו"א יש להקפיד שלא להחזירו עד שאותן העצמות תהיינה מבושלות כל צרכן וראויות לאכילה (שש"כ א,יח. ואולם במקום ספק אם כבר נתבשלו, נטה הגרש"ז להקל לאותם אנשים שאינם רגילים בלעיסתם ומציצתם. וכן דעת הגר"י וויס — ע' בשו"ת מנחת יצחק ח"ח כז), ולדעת הגרמ"פ (אגרות משה או"ח ח"ד עו-עז) יש להקל אם אין בכוונתו לאכול את העצמות.

נסתפק רבי ירמיה בתלאן במקל או הניח על גבי מטה, האם דינו כעוֹדֵן בידו או כהניח ע"ג קרקע. ורב אשי נסתפק בשפינים ממיחם למיחם, האם מותר להחזיר אם לאו. 'תיקו'.

לדעת הבית-יוסף יש להקל בספקות הללו, ולדעת הרמ"א יש להחמיר. עפ"י מגן אברהם רג סק"כ. ולכאורה לפי מש"כ המשנ"ב לסמוך במקום הצורך על הראשונים שמקלים כלשנא קמא, הוא הדין כאן יש להקל משום ספקא דרבנן. אך אין משמע כן באגרות משה או"ח ח"ב סט. וצ"ב. שו"ר בשער הציון (סקמ"ז) שנקט להקל בדבר. וע' גם בשמירת שבת כהלכתה פ"א הערה מד ובמילואים שבח"ג.

כתבו אחרונים, 'על ידי קרקע' לאו דוקא אלא כלומר במקום שרגילים להניח קדרות, וכיום אם הניח במקרה וכדו' — דינו כעל גבי קרקע שבזמנם (דברי חכמים 368 בשם הגר"פ שיינברג שליט"א. וכן יש אומרים כשמניח על השיש שבמטבח, כנוצר).

ג. תנור חומו מרובה מן הכירה ומן הכופת, (מתוך שהוא צר למעלה ורחב למטה נקלט חומו בתוכו יותר).

הכופת (ברי"ף: 'כיפה') — הוא ככירה קטנה שארכה כרחבה ויש בה מקום לשפיתת קדרה אחת, בניגוד לכירה שהיא מרווחת, מקום שפיתת שתי קדרות.

כתב רבנו חננאל (מובא בר"ן), שהתנור המדובר כאן הוא תנור של נחתומים, אבל תנורים

שלנו, דינם ככירה. וכתב הר"ן שדין תנורים שלנו כדין כופה, מקום שפיתת קדרה אחת. וע' שו"ע ורמ"א רנ"ג, ובמשנ"ב; חזו"א לז,ז.

וחלוקים המה זה מזה בכמה דינים; —

כירה שהסיקה בקש ובגבבה — מותר ליתן לתוכה אפילו אינה גרופה וקטומה, ואילו בתנור אסור. כופה שהסיקהו בקש ובגבבה — מותר (גם לסמוך אצלו וגם ליתן על גביו — כגירסת הגר"א. ואולם הטור כתב שאין ליתן על גביו אלא אם גרף וקטם. וכנראה גרס כפי הגרסה שלפנינו. עפ"י חשק שלמה ועוד).

אפשר שבתנור שהוסק בקש ובגבבה אין איסור אלא להחזיר, אבל להשהות מערב שבת מותר. ואפשר שאף להשהות אסור — לחכמים החולקים על חנניה (עפ"י תוס' ותו"י).

סמיכת קדרה בצד כירה — מותרת (כנוכר למעלה). לתנור — רב יוסף סבר לומר שמותר, אבל אביי נקט שאסור. [ואף על פי שנדחתה ראייתו ממשנתנו, תניא כוותיה בברייתא. ומפורש שם שאפילו הוסק בקש ובגבבה אסור לסמוך]. בכופה — הוסק בקש ובגבבה הרי זה ככיריים, בגפת ובעצים — כתנור.

כירה גרופה וקטומה — מותר להשהות תבשיל או חמין בתוכה. בתנור — אסור (רב אדא בר אהבה. ואפילו לסמוך קדרה אצלו אסור. ר"ן. וי"ח). בכופה — אם הסיקהו בקש ובגבבה דינו ככירה, בגפת ובעצים — דינו כתנור.

א. לדעת לאביי, אין מסתבר שיהא חילוק בגרופה וקטומה בין הוסק בקש להוסק בעצים. תוס'. ומותר אף בגפת ועצים (רשב"א).

ויש דעה הסוברת (שלאביי) תנור גרוף וקטום מותר להשהות בו (ע' בחדושי הרמב"ן). ואולם הלכה בזה כרב אדא בר אהבה, ובקש ובגבבה מותר אף בתוך הכופה, ואילו בגפת ועצים אסור. עפ"י רא"ש. ונחלקו הראשונים האם מותר לסמוך לכופה גרוף וקטום (הרמב"ם והרי"א ו' אוסרים, והרשב"א מתיר, ואפילו בהחזרה בשבת). וישנה דעה המתירה אפילו בתנור לסמוך לו אם הוא גרוף וקטום (ע' 'חדושי הר"ן' בשם הרא"ה).

ב. כתב הר"ף: דבר שמותר להשהותו על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה (כגון תבשיל שמצטמק ורע לו) — מותר להשהותו בכופה. וכן בתנור (רשב"א ור"ן).

ג. החזרה האסורה בתנור גרוף וקטום — אפילו החזרה בערב שבת, כל שאין שהות בכדי שיתחמם אם היה צונן (הגהות אשר"י, לפי שיטת התוס').

דף לט

ג. א. מה דין בישול בשבת בתולדות האור, בתולדות חמה, או בחמה עצמה?
ב. האם מותר להפקיע ביצה על סודרים חמים בשבת? וכן לגלגלה בצד המיחם; בחול חם; על גג רותח; על סיד רותח?

ג. האם מותר לשתות חמין שהוחמו בשבת על ידי שזרמו בצינור בתוך אמת מים של חמי טבריה?

א. המבשל באור או בתולדת האור (כגון נותן ביצה בצד המיחם) — חייב חטאת. תולדת תולדות האור — יש מי שכתב שאינו אסור מן התורה, והרי זה כתולדת חמה, כי לא התחמם מהאור אלא מדבר אחר. אור שמה. ויש חולקים (ע' שבט הלוי ח"ז קא).